

LIKOVNA UMETNOST

Krsto Hegedušić: Podravski motivi. 34 crteža. S predgovorom Miroslava Krleža. 1933. Minerva, nakladna knjižara, Zagreb. Cena Din 25.—.

Nekaj let je tega, kar je v Zagrebu skupina mlajših slikarjev in kiparjev ustanovila umetniško društvo Zemlja. Med člani sta bila kiparja Augustinčić in Kršinić ter slikarji in grafiki Grdan, Mujadžić, Tabaković, Postružnik, Detoni in še več drugih. Duša društva je bil pa Krsto Hegedušić. Program Zemlje je bil bojna napoved starejši hrvatski umetniški generaciji. Člani novega društva so poudarjali, da je treba živeti in ustvarjati v duhu časa, v katerem živimo in ki je prenasičeno z družabnimi idejami. Umetnost, ki je kot izražanje doživljanja sveta eno z življenjem, se ne more izogniti stremljenjem nove družbe in njenim socialnim zahtevam in stati izolirana izven celokupnosti. Medtem ko so mnogi izmed prvih članov Zemlje zapustili društvo, je Hegedušić ostal zvest sebi in programu in se zmerom dosledneje razvijal v pravcu teh načel.

Prerez njegovega dela zadnjega časa je ta zbirka risb. Kar na prvi pogled je viden dvojni vpliv: starih flamskih kmetskih slikarjev XVI. veka in sodobnega nemškega grafika Georga Grosza. Spomini na Brueghela star., tega odličnega zastopnika kmetskega slikarstva so očitni. Tudi v teh podravskih motivih, gledanih brez romantičnih rodoljubnih naočnikov, je avtor podal življenje pokrajine in njenega prebivalstva grobo naturalistično. Kakor Brueghel se naslaja nad podrobnostmi, se ne plaši nobenega, niti odurnega prizora, z ljubeznijo opazuje prirodo in kaže tenkočuten smisel za preprosto intimnost. Resnicoljuben je do skrajnosti: bukolinih idil boš pri njem zaman iskal. Lepote v običajnem meščanskem smislu ne priznava. Zanj je lepota v čim neposrednejši in mogočnejši obnovitvi globokega doživetja vsakdanje čutne stvarnosti.

Morda močnejši, tudi formalno važnejši je Groszov vpliv, ki ponekod kar zamegli Hegedušičevo osebnost. Zdi se mi, da ta socialna, nekoliko literarna primes zmanjšuje mogočnost neposrednega učinka kompozicij, zlasti, ker gre ponekod umetnik skoro do karikature, ki naj deluje ne več zgolj kot likovni stvar, temveč satirično, ponekod skoro moralizujoče, skratka, ne več zgolj čutno.

Podravski motivi — slični romanom v podobah, kakršne reže v les flamski mojster Masereel — so zbirka do silovitosti prepričevalnih podob iz življenja hrvatskega kmeta ob Dravi v vsej njegovi revščini, zapuščenosti in otopelosti. V gledalcu vzbujajo te risbe, ki so do rafiniranosti preproste, sočutje, včasih skoro zgražanje in odvratnost. Poglavitni njihov znak je pa žalost. Celo, kadar je slikar razposajen in kadar riše prizore, polne utripajočega življenja, se mu skremži obraz v spako. V tem ni prav tak kot so bili stari Flamci. Je pa tudi razloga za to dovolj. Otožna je obdravska ravnina z revnimi kmetskimi bajtami in s še revnejšimi ljudmi, ki živijo in trpe na tem prostranem, blatnem in pustem mravljišču. Nehoté se spomniš čudno globoke otožnosti te dežele, kjer se kmetje hudo mučijo z zemljo, pandurji in Židi, kjer se vozarijo po vaseh svinjski prekupci, kjer po božjih poteh prosjačijo neznansko zapuščeni berači in ljudstvo na proščanjih v vinu utaplja svoje nadloge. Tako so te risbe, kakor nepozabno žalostni, obupno enolični napevi iz teh krajev.

Kakor stari flamski mojstri, gleda Hegedušič svojo Podravino z vzvišine, razpostavlja hišice in topole, pa ljudi in živali kakor otrok igračke. Kako intimna, res občutena je pokrajina, ki tvori ozadje, a vendar živi samostojno življenje! V opazovanju podrobnosti se izživlja s pravo otroško dovtetnostjo, ki ji ni noben motiv preneznaten, noben predmet premalo imeniten. Kjer ustvarja res samo čutno in zgolj kot grafik, je najjačji. Njegova risba je tam najčistejša, preprosta in jasna, linija pa krepka, a hkrati nežna, kakor da je vrezana v kovino. Kjer so pa primešani literarni elementi, škodujejo mogočnemu vtisu neposrednega, preprostega in iskrenega doživljanja, ki nujno zgrabi in pritegne opazovalca.

Zbirki risb je napisal blesteč uvod Miroslav Krleža. V ti studiji o lepoti in umetnosti se na svoj bojeviti način postavlja proti nadčutnemu pojmovanju lepote, proti smešnemu oboževanju gesla „l'art pour l'art“ in lažnivi „socialni umetnosti“, ki je na videz socialna kvečjemu po snovi, zares pa brezdušno premlavanje tendenčnih fraz. Uvod prav dobro oriše Hegedušičev značaj, manj jasno pa piščevo stališče nasproti likovni umetnosti, ki mu je najintenzivnejše doživljena in enako podana stvarnost.

Dasi v Hegedušičevem delu ni prav nobenih narodopisnih tendenc, prav nič narodnjaške romantike, je vendar njegovo ustvarjanje pristen izraz resnične narodne psihe. Med Slovenci, tudi mlajšimi, bi zaman iskal človečansko enako polnega, hkrati pa tako trdno v domačih tleh ukoreninjenega umetnika, ki bi bil pri tem še tako veren sin svojega časa. Dorašča nam sicer nekaj mlajših, ki pa še niso spregovorili.

Knjiga je zelo prikupno izdana in — kar je vredno še posebe povedati — pri tem poceni. Našim založnikom naj bo za zgled. K. Dobida.

GLEDALIŠKI PREGLED

D r a m a. *Strast pod bresti.* Kakor v svoji znani drami „Anna Christie“, nam Irec O'Neill tudi tu prikazuje življenje elementarnih ljudi. Njegovi prvi ameriški naseljenci Cabot in trije sinovi so se na svojem kosu zemlje naselili in ostali otroci divjine. Takšno je tudi njihovo čutno življenje. 67letni Cabot se oženi v tretje. Vzame mlado razvratnico Abbie. Sinova prve žene ga zapustita in odideta v Kalifornijo, ko sta že vso svojo mladost zakopala v farmo, ki si jo lasti tretji sin Eben in ki zaradi farme ostane v hiši. Mlada mačeha pa premaga njegovo nezaupnost, ljubezen ju združi, da varata starega in se jima tudi rodi sin, ki ga stari hoče postaviti za naslednika, trdno uverjen, da je otrok njegov. Eben tega ne prenese. Da bi mu dokazala svojo vdanost, si Abbie izbere edino pot in ubije otroka. Sam Eben ji določi kazen in odide z njo v ječo. Stari Cabot ostane popolnoma sam, trd, kakor je (njegov) bog trd, čutno visoko nad sleherno lastno krivdo.

Dejanje in govor drame sta ostra, skoraj „prebrutalna“, kakor pravi režiser Bratko Kreft v „Gledališkem listu“. Naturalistična je, zaradi mnogih vrzeli pa se zdi konstruktivistična. Pisatelj je le s težavo sestavil Ebenov psihični proces odločitve in maščevalnosti, kar je dramo tembolj oslabilo, ker je dejansko Eben glavna oseba; on je na dnu srca že človek in s tem merilo. Naše gledališče je to dramo menda za izpremembro imenovalo igro.